
Haastattelu

Jaakko Tahkokallio

Kuinka kirjoittaa keskiajan historiaa arkeologisten lähteiden avulla?

HAASTATELUSSA CHRIS WICKHAM
JA ROBIN FLEMING

Kun Eino Jutikkala vanhoilla päivillään pohti Jalmari Jaakkolan elämäntyötä, *Suomen keskiajan historiaa*,¹ hän totesi, että siinä on ”muokattu kokonaiskuvaksi Suomen keskiajan niukka lähdeaineisto, johon ei tulevaisuudessakaan ole odotettavissa sanottavasti lisää”². Vaikka Jutikkala ammensi esimerkiksi *Suomen talonpojan historia*-runsaasti aineellisesta kulttuurista ja seurasi innokkaasti kotikartanonsa kaivauksia Sääksmäellä, lähteet tarkoittivat hänelle samaa kuin useimmille historioitsijoille: tekstejä, mieluiten asiakirjoja.³

Jutikkala ei ajatellut, että arkeologisen aineiston karttumisen aiheuttaisi radikaalia muutosta keskiajan tutkimuksen lähdepohjassa. Myös muualla historioitsijat epäilivät pitkään sen hyödyllisyyttä. Viikinkitutkija Peter Sawyerin kuuluisan heiton mukaan ”arkeologia voi olla vain kallis tapa kertoa meille, mitä jo tiedämme”.⁴ Pitkään 1900-luvulla arkeologisten löytöjen tehtäväksi jäi-

kin kuvittaa kirjallisten lähteiden varaan rakentuvaa kertomusta esimerkein. Ne tutkijat, jotka tekivät arkeologisesta evidenssistä historiallisia johtopäätöksiä, taas ajautuivat usein spekulatiivisille vesille, kuten John Morris ja Leslie Alcock kirjoittaessaan kuningas Arthurin Britanniaista.⁵

Arkeologian rooli erityisesti varhaiskeskiajan tutkimuksessa alkoi kuitenkin muuttua 1980-luvulla. Richard Hodgesin *Dark age economics: The origins of towns and trade A.D. 600–1000* (Duckworth 1982) oli kenties ensimmäinen monografia, jossa tulkinta laajasta historiallisesta ilmiöstä – pohjoisen Euroopan kaupunkien kehityksestä – perustui ensisijaisesti arkeologisille lähteille. Keskiajan taloushistorian tutkimukseen arkeologia tuli Hodgesin myötä jäädäkseen, ja hyvän esimerkin materiaalisen lähdeaineiston merkityksestä tarjoaa Michael McCormickin synteesi *Origins of the European economy: Communications and commerce, A.D. 300–900* (Cambridge UP 2001).

Arkeologisen evidenssin merkityksen kasvu perustuu datan kertymiseen ja tutkimusmenetelmien kehittymiseen. Runsaasti kaivetuilla alueilla, kuten Britanniassa, Hollannissa ja Tanskassa varhaisen keskiajan harvat kirjalliset lähteet näyttävät yhä epäedustavammilta, kun ne asetetaan laajaa materiaalista lähdeaineistoa vasten. Sen sijaan, että arkeologiset löydöt pakotettaisiin tekstilähteiden kertomaan tai (näiden puuttuessa) tutkijan mielikuvituksen luomaan tarinaan, historiallinen narratiivi voi rakentua niiden varaan.

Keskiajan lähdepohjan muutos on 2000-luvulla alkanut tulla näkyväksi historian yleisesityksis-

FT **Jaakko Tahkokallio** työskentelee Kansalliskirjaston erikoiskokoelmien kokoelmanhoitajana. Hänen tutkimusalaansa ovat keskiaikaiset käsikirjoitukset. Sähköposti: jaakko.tahkokallio@helsinki.fi.

sä. Haastattelin keväällä 2015 Chris Wickhamia ja Robin Flemingia, jotka molemmat ovat hyödyntäneet arkeologista lähdeaineistoa järjestelmällisesti laajalle akateemiselle yleisölle suunnatuissa teoksissaan.

Chris Wickham: Framing the Early Middle Ages (Oxford UP, 2005) ja The Inheritance of Rome (Allen Lane, 2009; Penguin 2010)

Chris Wickham eläköityy tänä vuonna Oxfordin All Souls' Collegen professuurista. Suurimman osan urastaan hän on tutkinut keskiajan Italiaa,⁶ mutta Wickhamin päätyönä voidaan pitää varhaiskeskiajan talous- ja sosiaalishistorian kokonaiskuvausta *Framing the Early Middle Ages* (2005). *Framing* on 800-sivuinen opus, joka käy alue kerrallaan läpi, mitä taloudessa ja yhteiskuntarakenteessa tapahtui Rooman valtakunnan hajotessa. Teoksen maantieteellinen kattavuus on poikkeuksellinen: se käsittelee Bysanttia, Egyptiä, Galliaa, Italiaa, Iberian niemimaata, Lähi-Itää, Pohjois-Afrikkaa ja Pohjois-Eurooppaa. Wickham on julkaissut osana Penguin Booksin Euroopan historian sarjaa myös teoksen *The Inheritance of Rome* (2009), joka on *Framingin* talous- ja sosiaalishistoriallisen ytimen ympärille rakennettu varhaiskeskiajan historian yleisesitys.

Wickhamin johtopäätökset ovat samaan aikaan sekä kokonaisvaltaisia että maantieteellisesti eriytyneitä. Hän näyttää, miten roomalaisen ajan kaukokauppa oli riippuvainen hallinnon ja

veronkeruun tarpeita varten kehitetystä logistikkasta, ja miten julkisen hallinnon ja talouden romahdus saattoi valtakunnan kaikki alueet samantapaisten ongelmien eteen. Samalla Wickham osoittaa, miten eri tavalla valtakunnan eri alueet reagoivat näihin ongelmiin: Britanniassa järjestäytyneet yhteiskunta romahti. Reinin laaksoissa eliitin ote höltyi ja maanviljelijät paransivat asemiaan. Suuressa osassa Galliaa aateliset säilyttivät vaurautensa ja asemansa. Islamilaisessa Egyptissä roomalainen verotus ja hallintotapa taas käytännössä jatkuivat.

Historian peruskursseilla varhaiskeskiaika on abstraktien prosessien näyttämö: roomalainen hallinto romahtaa, kansat vaeltavat, kaukokauppa lakkaa, viljelypinta-ala vähenee ja ”feodalismi” kehittyy. *Framingissa* historiaa eivät hallitse prosessit, vaan paikalliset talouden ja sosiaalisen organisaation olosuhteet ja ratkaisut. Tämä ruohonjuuritason todellisuus rakentuu suurelta osin arkeologisen lähdeaineiston varaan.

Miten Framing the Early Middle Ages -teoksen johtanut tutkimusprosessi sai alkunsa?

”Toimin historian laitoksen johtajana Birminghamissa 1990-luvun puolivälissä ja vihasin sitä. Suuntasin vihani siihen, miten ärsyttävää oli, ettei kukaan tutkinut kokonaisvaltaisesti Rooman valtakunnan loppua. Rooman valtakuntaa tutkitaan kyllä kokonaisuutena, mutta heti kun se lakkaa olemasta, aletaan tutkia vain Franciaa,

1. Jalmari Jaakkola, *Suomen historia 2. Suomen varhaishistoria. Heimokausi ja ”kalevala-kulttuuri”*. WSOY 1935. *Suomen historia 3. Suomen varhaiskeskiaika. Kristillisen Suomen synty*. WSOY 1938. *Suomen historia 4. Suomen sydänkeskiaika. Itämaan synty ja vakiintuminen*. WSOY 1944. *Suomen historia 5:1. Suomen myöhäiskeskiaika. Unionin alkukausi*. WSOY 1950. *Suomen historia 6. Suomen myöhäiskeskiaika 2*. WSOY 1959.
2. Eino Jutikkala, Jalmari Jaakkola. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. SKS 1998, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/6992/> (21.3.2016).
3. Eino Jutikkala, *Suomen talonpojan historia*. WSOY 1942. Sääksmäen kaivauksista ks. Eino Jutikkala, *Jutikkalan juuret*. Sääksmäki 2000, 6–7.
4. Konferenssissa heitetty lausahdus jäi elämään, sillä Philip Rahtz lainasi sitä artikkelissaan *New approaches to medieval archaeology Part 1* (julkaistu teoksessa D. A. Hinton (toim.) *25 Years of Medieval Archaeology*. University of Sheffield 1983). Ks. Allen J. Frantzen, *Food, Eating and Identity in Early Medieval England*. The Boydell Press 2014, 20–21.
5. John Morris, *The age of Arthur. A history of the British Isles from 350 to 650*. Weidenfeld & Nicolson 1973; Leslie Alcock, *Arthur's Britain. History and archaeology AD 367–634*. Allen Lane & Penguin Press 1971. Suomessa Unto Salon myöhemmissä Satakunnan rautakautta koskevissa kirjoituksissa on samanlainen kaiku. Ks. esim. Unto Salo, Oliko Kalanti muinaismaakunta. Teoksessa Veijo Kaitanen, Esa Laukkanen & Kari Uotila (toim.) *Muinainen Kalanti ja sen naapurit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 825. SKS 2003, 13–91.
6. Esim. *Early Medieval Italy*. Macmillan 1981; *The Mountains and the City*. Clarendon Press 1988; *Land and Power in Early Medieval Europe*. British School at Rome 1994; *Comunità e clientele nella Toscana del XII secolo*. Viella 1995; *Legge, pratiche e conflitti. La risoluzione delle dispute nella Toscana del XII secolo*. Viella 2000; *Roma medievale*. Viella 2013; *Sleepwalking into a new world*. Princeton University Press 2015.

vain Espanjaa, vain Italiaa ja niin edelleen. Minusta tämä oli naurettavaa. Kirjoitin raivon vallassa viiden sivun rahoitushakemuksen. Sain rahaa aiheen parissa työskentelyyn kahdeksi vuodeksi.

Istuin alas ja tein sen. Oli lokakuu, minulla ei ollut opetusta ja ryhdyin lukemaan Espanjasta. Tutkimukseen meni noin kolme vuotta ja kirjoittamiseen toiset kolme. Aloitin kirjoittamisen vasta kun koko materiaali oli kasassa. Tein tutkimustyön alue kerrallaan, mutten halunnut kirjoittaa sillä tavoin.”

Miten päädyit aloittamaan hankkeen, joka perustuu suurelta osin arkeologiselle lähteaineistolle?

”Olen tuntenut johtavat brittiläiset arkeologit siitä lähtien, kun keskiajan arkeologia syntyi omana alanaan 1970-luvulla. Tuolloin olin mukana monissa arkeologisissa maastokartoituksissa Italiasa. Etsin kirjallisista dokumenteista vastineita kohteille, joita arkeologit tunnistivat maastosta. Olen myös kirjoittanut yhteisartikkeleita italialaisten arkeologien kanssa. Minulle oli siis luonnollista sisällyttää arkeologinen aineisto tutkimushankkeeseeni.

Eräs syy aloittaa koko hanke oli, että useimmat Rooman valtakunnan lopun tutkijat eivät tiedosta, miten dramaattisesti arkeologinen aineisto muuttuu siinä vaiheessa. Halusin tutkimuksellani tehdä selväksi, että arkeologinen evidenssi on välttämätön osa lähdepohjaa, jos haluaa ymmärtää aikakautta.”

Millainen suhde tutkimustyöllä oli siihen mitä opetit Birminghamissa?

”Ei oikeastaan minkäänlaista! Opetan hyvin harvoin mitään, mikä liittyy suoraan tutkimukseeni. Lähes kaikki varhaiskeskiajan Italiaa koskeva tutkimus on italiankielistä. Loppu on suurelta osin kirjoittamaani, enkä halua opettaa käyttäen omia tutkimuksiani.”

Mistä aloitit aineistonkeruun hanketta varten?

”Espanjasta. Halusin perehtyä tutun aikakauden lähteisiin vieraalla alueella. Keräsin aineiston

alue kerrallaan: Espanja, Francia, Italia, ja sitten kierrin Välimeren ympäri myötäpäivään.

Aloitin kaikkialla asiakirjoista, koska osaan sen homman. Sitten katsoin arkeologiaa, ja sen jälkeen kertovia lähteitä.”

Oletan, ettet tutkimuksen aloittaessasi tiennyt paljoakaan joistain alueista. Miten lähestyit Egyptiä, Syyriaa tai Bysanttia?

”Aloitin selvittämällä, mitä asiakirjakokoelmia on olemassa. Niistä sain tutun lähtökohdan. Sitten kävin läpi tärkeimmät tieteelliset aikakauslehdet ja suurten konferenssien julkaisut. Esimerkiksi Bysantista ja Syyriasta löysin erinomaisen konferenssijulkaisun *La Syrie de Byzance à l’Islam*,⁷ joka oli ilmestynyt puolitoista vuotta aiemmin ja sisälsi paljon hyviä artikkeleita ja viitteitä aiempaan tutkimukseen. Sain selville, missä ihmiset julkaisivat. Kuten että ranskalaisilla on lehti nimeltään *Cahiers de la céramique égyptienne*. Kun löysin sen, sanoin *all right, that’s sorted!* Se on hyvin pienen yleisön lehti, mutta erittäin hyödyllinen. Tavallaan se oli hyvin harrastelijamaista! Verkko-haut eivät olleet mahdollisia vielä silloin.”

Framing perustuu lähinnä artikkeleissa julkaisuun tietoon. Hyödynsitkö muunlaisia julkaisuja?

”Käytin lähinnä artikkeleita – ja kontaktejani. Soitin ihmisille, joista arvelin olevan hyötyä ja lähetin heille sähköpostia. Olin yhteydessä noin kahdeksataan tutkijaan. *European Science Foundationin* rahoittama hanke *Transformations of the Roman world* oli juuri päättynyt. Tapasin monia ihmisiä sen kautta. Aina kun mahdollista yritin näyttää palasia siitä, mitä olin kirjoittanut eri alojen asiantuntijoille.”

Näyttää siltä, että englanninkielisessä maailmassa kirjoitetaan nyt paljon historiallisia synteesejä, jotka hyödyntävät materiaalista evidenssiä.

”Tämä ilmiö on selvästi olemassa. Michael McCormick ja John Haldon hyödyntävät arkeologista aineistoa tutkiessaan Bysanttia. Hugh Kennedy lähestyy islamilaisen maailman keskiaikaa samalla tavalla. Me olemme kaikki alun perin asia-

7. Pierre Canivet & Jean-Paul Rey-Coquais (toim.) *La Syrie de Byzance a l’Islam VIIe–VIIIe siècles. Actes du Colloque international Lyon – Maison de l’Orient Méditerranéen Paris – Institut du Monde Arabe 11–15 Septembre 1990*. Institut Français de Damas 1992.

kirjoja tutkivia historioitsijoita. Ranskassa on hedelmällistä yhteistyötä historioitsijoiden ja arkeologien välillä, Italiassa vähemmän. Asiaan vaikuttaa ehkä se, että englanninkielisillä alueilla on perinteitä tutkia oman maan ulkopuolista historiaa. Perinne on olemassa myös Ranskassa ja jossain määrin Saksassa ja Skandinaviassa.”

Framing näyttää, että arkeologisten lähteiden perusteella voidaan kirjoittaa laajempaa lukijakuntaa kiinnostavaa historiaa. Millaisen vastaanoton Framing on saanut arkeologien parissa?

”Minusta aika hyvän. Englantilaiset arkeologit ovat olleet siitä ehkä vähiten kiinnostuneita. Ranskassa, Saksassa ja Italiassa arkeologit viittaavat siihen enemmän. Olisi välttämätöntä, että arkeologit loisivat omat narratiivinsa, joita ei ole lainattu historioitsijoilta. Minä yritän rohkaista heitä tekemään niin, mutta arkeologien näkökulmasta ei ehkä ole tyydyttävää käyttää inspiraationa historioitsijan kirjoittamaa kirjaa. Jos he haluavat tehdä sellaista, he tietysti tekevät sen omista lähtöolettamuksistaan käsin, ei minun. Arkeologit ovat vastahakoisia tekemään yleistyksiä. Jotkut tekevät niin, mutta varsin harvat.”

Entä Framingin vastaanotto historioitsijoiden parissa?

”Jotkut lähettävät minulle kommentoitaviksi artikkeleita, joiden johdannossa he viittaavat *Framingin*. Usein he kirjoittavat, että kukaan ei ole tutkinut sitä tai tätä. Minun täytyy kirjoittaa takaisin ja sanoa, että luulen käsitelleeni aihetta sivuilla 455–470. Ymmärrän kyllä, miksi niin käy. Kirjan koko sisältöä ei voi pitää mielessään.

Ensimmäinen reaktio kirjaan on usein: ’Huh, kuinka paljon hän on lukenut’. Vei aikaa, ennen kuin ihmiset ymmärsivät mitä yritin sanoa, ja monet eivät koskaan tajunneet sitä. Näen usein viitteen siihen jonkin artikkelin ensimmäisessä lähdeviitteessä, ilman sivunumeroita. Se on ok, mutta kertoo jotain.”

Seuraava askel olisi kai tutkia samalla tavalla Framingin jälkeen tulevaa ajanjaksoa: karolingista aikaa ja niin sanottua feodaalista vallankumousta [900–1100]. Tiedätkö, onko tällaista tehty?

”Ei ole. Seuraavaksi aion itse kirjoittaa synteisin Välimeren 1000-luvusta. Tämäkin on aihepiiri,

jota ei ole tutkittu kokonaisvaltaisesti. Eteläisen Välimeren kauppiasverkostoista on tehty hyvää tutkimusta, kuten myös monista 1100-luvun ilmiöistä. Viime aikoina on julkaistu arkeologista dataa kiinnostavista paikoista: Etelä-Espanjasta ja Sisiliasta. Palasia ei ole kuitenkaan pantu yhteen. Se olisi erilainen hanke. Kun tein tutkimusta *Framingia* varten aineistoa oli vähemmän ja pystyin lukemaan melkein kaiken itse. 1000-luvulta aineistoa on liikaa, ja aion keskittyä kaupankäyntiin.”

Menettääkö arkeologinen data sinusta merkityksensä jossain vaiheessa historiaa, kun asiakirjalähteitä tulee lisää?

”Arkeologia paljastaa aina jotain muuta kuin kirjalliset lähteet. Se kertoo esimerkiksi tuotannon mittakaavasta. Joissain paikoissa vaikka tekstiilien tuotantomääriä voi arvioida dokumenttien pohjalta 1200-luvulla, toisissa 1400-luvulla. Luulakseni asiakirja-aineisto tulee vasta 1600-luvulla niin rikkaaksi, ettei arkeologiasta ole enää vastavaa hyötyä.

Toisaalta arkeologinen data muuttuu huomommaksi 800-luvun jälkeen ainakin Välimerellä. Jotta arkeologinen tutkimus voisi olla todella tehokasta, asutuksen on täytynyt siirtyä kaivettavan ajanjakson jälkeen. Asutuksen perusrakenne on 900-luvulla paikoillaan Välimeren alueella, joten kaivaminen tulee vaikeammaksi.”

Tekisitkö jotain toisin, jos aloittaisit Framingin nyt?

”En usko. Internetissä voi toki nykyään tehdä hakuja jotka eivät silloin olleet mahdollisia. Ja joistain ilmiöistä on tehty merkittävää uutta tutkimusta, kuten 700-luvun Välimeren kaupasta. Samoin kuvamme asutuksen rakenteesta joissain osissa Italiaa ja Espanjaa on nyt selvempi kuin kirjoittaessani *Framingia*. Haluaisin kuitenkin yhä sanoa samanlaisia asioita.”

Jos ryhtyisit työskentelemään Itämeren piirin historian parissa samalla tavalla, mitä ottaisit erityisesti huomioon?

”Kolikot olisivat tärkeämpiä. Itse asiassa katsoisin niitä tarkemmin myös, jos aloittaisin *Framingin* uudestaan. Numismaatikkoystäväni olivat hyvin ärsyyntyneitä, etten hyödyntänyt rahoja. Mutta Itämerellä niitä olisi *pakko* käyttää.

Itämeren alueesta olisi vaikea saada otetta ennen 700-lukua. En tarkoita, että sen tutkiminen

olisi mahdotonta, mutta se olisi toisentyypinen hanke. Mikään ei kytkenyt aluetta yhteen poliittisesti – paitsi ehkä Ruotsi 1600-luvulla, mutta se on kovin myöhään. Kyseessä on kokoelma erillisiä paikkoja, jotka alkavat luoda yhteyksiä keskenään. Siksi Gotlanti on niin tärkeä.

Miksi ja miten ne paikat tekevät sen – minä en tiedä. Kehitystä tarkastellaan aina kauppasatamien kannalta, ikään kuin ne olisivat ainoita poliittisia toimijoita. Jos tutkisin Itämerta, haluaisin tutkia Puolan, Ruotsin, Suomen, Venäjän ja Viron takamaita ja katsoa, miten ne ovat yhteydessä mereen.

Haluaisin myös katsoa dokumentteja nähdäkseen, miten omistusoikeudelliset käsitteet kehittyvät. Olen melko varma, ettei ajatus omistusoikeudesta ole ikaikainen vaan tulee eri paikkoihin eri vaiheessa. Olisi kiinnostavaa tutkia, pystyykö tämän kehityksen viimeiset vaiheet näkemään Itämeren piirin dokumentaatioissa.

Toinen kiinnostava asia on kysymys vapaudesta. Miksi venäläiset maanviljelijät menettävät vapautensa mutta ruotsalaiset eivät?”

Itämerellä asiakirja-aineisto tulee mukaan kuvioihin hyvin myöhään, mutta 1500-luvulta alkaen dokumentaatio on esimerkiksi Ruotsissa hyvin yksityiskohtaista. Oletko yrittänyt lukea historiaa taaksepäin myöhemmin dokumentoidusta tilanteesta?

”Marc Bloch kutsuu sitä retrospektiiviseksi metodiksi. Minun ei ole ikinä tarvinnut tehdä niin, sillä Italiassa dokumentteja on paljon varhaiskeskiajaltakin. Olen käyttänyt myöhäiskeskiaikaisia maanomistusasiakirjoja kun se on sopinut tutkiuksiini, mutta lähinnä topografisista syistä.”

Entä lingvistinen aineisto, kuten paikannimet?

”En ole hyödyntänyt sitä paljonkaan. Esimerkiksi Englannissa ja Saksassa paikannimien tutkimus on hyvää ja järjestelmällistä. Germaanisella kielialueella kyliä merkitsevät nimet erottuvat selvästi, esimerkiksi *-by*, *-heim* tai *-ton*-päätteestä, ja esimerkiksi peltojen nimet ovat erilaisia. Mutta Italiassa kylän nimi voi olla vaikka *monte* tai *colle*. Ei voi tietää, onko *colle* kylä vai onko se vain kukkula.

Toinen ongelma Italiassa, Espanjassa ja Ranskassa ovat niin sanotut prediaaliset nimet (lat. *praedium*, maatila, kiinteistö), jotka juontuvat roomalaisaikaisesta omistajasta. Tutkijat kehitte-

levät monimutkaisia ideoita siitä, miten tällainen nimi osoittaa tilarakenteen, asutuksen tai omistuksen jatkuvuuden. Suurin osa näistä päättelyketjuista menee aivan päin seiniä: mitä tahansa on voinut tapahtua sen jälkeen kun nimi on yhdistetty paikkaan. Pysin välttämään aihepiiriä, sillä en voisi sanoa paljon muuta kuin ettei näin voi kirjoittaa tästä evidenssistä.”

Lopuksi: millainen arkeologinen tutkimus on sinusta tärkeintä?

”Asutuspaikka-arkeologia. Ehdottomasti. Pohjoismaista Tanskassa tuntuu olevan erittäin korkealaatuista asutuspaikkojen tutkimusta. Asutuspaikat tarjoavat kaikkein tärkeintä evidenssiä historioitsijoille.”

Robin Fleming, *Britain after Rome, 400–1070* (Allen Lane, 2010; Penguin 2011)⁸

Siinä missä *Framing the Early Middle Ages* on suunnattu akateemiselle yleisölle, Boston Collegien professori Robin Flemingin *Britain after Rome* on julkaistu osana Penguin Booksin yleistajuistavaa Britannian historian sarjaa. Sen painopiste on *Framingin* tavoin talouden ja yhteiskunnan ilmiöissä, mutta Fleming kirjoittaa myös tapaatumahistoriasta, uskonnosta, maailmankuvasta ja siitä, miten tavalliset ihmiset kokivat elämänsä. Kirjan tunnelma on intiimi, ja erityisesti monet hautalöytöihin pohjautuvat henkilökuvat ovat liikuttavia.

Arkeologinen evidenssi on Flemingillä vielä tärkeämmässä osassa kuin Wickhamilla. Wickhamin analyysit syntyvät usein kirjallisten ja materiaalien lähteiden käyttämisestä yhdessä. Sen sijaan Flemingin vastaukset sellaisiin kysymyksiin kuin ”mitä Rooman vallan romahdus merkitsi arkipäivän elämässä?” tai ”miten ’anglosakit’ asuttivat Britannian?” nousevat melkein pelkästään arkeologiasta.

Miten aloitit arkeologisia lähteitä käyttävänä historiantutkijana? Ensimmäiset tutkimuksesi hyödynsivät käsittääkseni kirjallisia lähteitä, varsinkin Domesday Bookia [vuoden 1066 normannivalloituksen jälkeinen suuri maainventaario].

Aloitin tekstejä tutkivana historioitsijana, mutta olen aina ollut kiinnostunut arkipäivän todellisuus-

8. Olen arvioinut *Britain after Rome*n keskiajan historian verkkojulkaisu *Miratorissa* 13 (2012), 74–76.

desta. Domesday Book tuo esille possut, maanviljelijät, kirkot ja myllyt, eikä hyppy hallinnollisista dokumenteista arkeologiaan ollut niin suuri.

Opintojeni alussa luin Kaliforniassa (UCLA) myös arkeologiaa. Kaivauksilla huomasin, etten pidä teltassa asumisesta enkä kuoppien kaivamisesta ja ettei minulla ole hyvälle arkeologeille tyyppillistä visuaalista hahmotuskykyä. Lisäksi työskentelin antropologisessa museossa, jossa ensimmäinen tehtäväni oli heittää Amerikan alkupe räisasukkaiden luita jätesäiliöön. En halunnut olla osa sellaista maailmaa. Niin luiskahdin historiaan. Olen ollut siitä tyytyväinen, mutta kiinnostus arkeologiaan on säilynyt.”

Kuka johdatti sinut tutkimaan Englannin keskiaikaa?

”Warren Hollister. Suuri osa nykyisistä amerikkalaisista anglosaksi-Englannin tutkijoista on hänen oppilaitaan. Myös Dennis Bethell opetti minua. Hän työskenteli Dublinissa, mutta kävi opettamassa Kaliforniassa. Dennis saattoi opettaa Chris Wickhamiakin. Hän oli hyvin innostava.

Olin Lontoossa kolme vuotta jatko-opiskelijana. Väitöskirjani käsitteli Domesday Bookin mahittimiehiä. Julkaisin sen pohjalta kirjan ja myöhemmin vielä toisenkin.⁹ Sitten Penguin Books pyysi minua kirjoittamaan osan *Penguin History of Britain* sarjaan.”

Miten tuo yhteys syntyi?

”Käsittääkseni sarjan toimittaja David Cannadine oli lukenut kasan kirjoja Englannin varhaiskeski-ajasta ja ajatteli, että minä osaan kirjoittaa. Siinä oli onnea mukana. Monet kandidaatit olivat uralaan minua paljon pidemmällä, mutta kustantaja pelkäsi, että he kirjoittaisivat jotain, jota ihmiset eivät jaksaisi lukea.

Aloitin kirjan Rooman vallan viimeisistä vuosisadoista, sillä tarinaa sen romahduksesta ei ymmärrä ilman tätä taustaa. Vietin kesän roomalaisen Britannian arkeologian parissa ja löysin maailman jonka olemassaolosta en ollut tietoinen. Se oli täydellinen kääntymyskokemus! Vaikka *Britain after Romen* on tarkoitus olla kirja, jonka kuka tahansa voi lukea, se oli kovinta tutkimustyötä, mitä olen ikinä tehnyt.

Kun lopetin luvun, olin aika varma, että kaikki ajatukseni myöhemmästäkin historiasta ovat väärää. Arkeologinen evidenssi muutti käsityksiäni koko ajan niin voimakkaasti.”

Millä tasolla lähestyit arkeologista dataa? Luitko kaivausraportteja vai käyttkö pidemmälle jalostettua aineistoa?

”Aloitin kaivauskertomuksista. Onneksi asun Massachusettsissa lähellä Harvardia. Siellä on loistava arkeologinen kirjasto. Se on avohyllykoelma, mistä on korvaamatonta hyötyä. Saatoin kuljeskella hyllyjen välissä ja tehdä onnekkaita löytöjä aihepiireistä, joiden olemassaolosta en edes tiennyt. Kirjaa olisi ollut erittäin vaikea kirjoittaa missään muualla, edes Lontoossa.

Vähitellen etenin ’harmaaseen kirjallisuuteen’. Suurta osaa arkeologisesta datasta ei ole julkaistu virallisesti, ja sitä on paljon verkossa. Yorkissa on *archaeological data service*, joka sisältää kymmeniätuhansia kaivauskertomuksia. Vähitellen opin käyttämään tätä vähemmän prosessoitua dataa sekä katsomaan itse esinelöytöjä.”

Kuinka kauan tutkimustyö vei?

”Kymmenen vuotta. Minulla oli kaksi vuotta tutkimusvapaata, mutta myös muita kirjoitusprojekteja. Siinä kesti kauan, sillä minun piti luoda koko historiallinen ajattelutapani uudestaan. Siksi se, että Chris Wickham istui alas ja teki koko homman kuudessa vuodessa on niin hämmästyttävää! En ikinä pystyisi siihen.”

Vaikuttko tutkimustyö tapaan, jolla opetat nykyään?

”Kyllä, hyvin paljon. Esimerkiksi yli puolet viikinkikurssini sisällöstä on nyt arkeologiaa. Me käsittelemme myös metodologiaa. Luemme paljon esimerkiksi isotooppitutkimuksista, mitä en ikinä kuvitellut tekeväni, mutta opiskelijat pitävät siitä. Monilla amerikkalaisilla opiskelijoilla on enemmän luonnontieteellistä taustaa kuin briteillä. Olen kiitollinen omista biologian ja kemian opinnoistani. Täällä [Britanniassa] se voisi olla vaikeampaa, sillä opiskelijat erikoistuvat aiemmin.

Teen myös sellaista, että annan jonkin paikan arkeologista dataa opiskelijoille, ja he yrittävät

9. Robin Fleming, *Kings and Lords in Conquest England*. Cambridge UP 1991. Robin Fleming, *Domesday Book and the Law, Society, and Legal Custom in Early Medieval England*. Cambridge UP 1998.

tehdä omat historialliset tulkintansa sen pohjalta. Yhdysvaltalainen myöhäiskeskiajan tutkija Maryanne Kowaleski opettaa nykyään samalla tavalla. Meitä on muutamia, jotka tekevät tätä Amerikassa, ei ehkä niinkään täällä Britanniassa.”

Mitä arkeologit ajattelevat kirjastasi?

”Se riippuu arkeologista. Minulla on arvostelijani, mutta monet pitävät siitä. He kokevat, etteivät ole itse onnistuneet tekemään menneisyyden ihmisiä eläviksi ja saamaan yleisöä kiinnostumaan työstään, ja että kirjani tarjoaa malleja arkeologiasta evidenssistä kirjoittamiselle. Arkeologit ovat olleet hyvin suopeita minua kohtaan. He ovat paljon avokätisempiä *work in progress* -tutkimustensa kanssa kuin historioitsijat ja tottuneita kirjoittamaan yhteisartikkeleita, joten he ovat aika suvaitsevaisia.”

Ovatko arkeologit kritisoineet Britain after Romea jostain tietystä näkökulmasta?

”Jotkut sanovat, että mehän tiesimme tämän kaiken, ja nyt hän saa kaiken kunnian. On totta, etten ole tehnyt kovaa työtä: en ole kaivanut kuoppaa sen jälkeen kun olin yhdeksäntoista. Mutten ole myöskään vain leikannut ja liimannut arkeologien faktoja.

Arkeologit ovat erilaisia. Jotkut tekevät hienoa tulkinnallista työtä, kuten Chris Loveluck tai Martin Miller – antiikin Rooman tutkija, joka pohtii suuria linjoja. Monet kuitenkin työskentelevät vain yhden esinetyypin tai yksien kaivausten parissa.

Isossa-Britanniassa on myös pitkät perinteet siitä, etteivät arkeologit ja historioitsijat kommunikoi keskenään. Lounastin tänään Susanne Reynoldsin kanssa, ja hän sanoi, että ongelma on siinä, etteivät arkeologit julkaise. Mutta he julkaisevat paljon! Tieto alojen välillä ei vain aina kulje.”

Miten neuvoisit historiantutkijaa, joka alkaa lähestyä arkeologisia lähteitä?

”Pitää vain istua alas ja lukea paljon – ja olla valmis muuttamaan mieltään. Kirjallinen lähdeaineisto kertoo varhaiskeskiajalla aivan eri tarinaa kuin materiaallinen evidenssi. Koska materi-

aalinen aineisto on aikalaisevidenssiä, sitä pitäisi aina kuunnella. On totta, että monet syyt vaikuttavat siihen, millaista arkeologista aineistoa säilyy, mutta toisaalta tekstit *kirjoitetaan* aina jostain syystä.”

Entä arkeologian eri osa-alueet? Millaiset lähestymistavat ja menetelmät nousevat tärkeiksi tulevaisuudessa?

”Ympäristöarkeologia tulee olemaan hedelmällistä. Sillä on vahva luonnontieteellinen pohja. Saamme tarkkaa tietoa ilmaston kehityksestä ja jopa vuosittaisesta lämpötilavaihtelusta. Bioarkeologiassa on myös potentiaalia. Kaivausten kerroksia – jätekerroksia – voidaan nyt radiohiiliajoittaa. Kronologiat tulevat täsmentymään huomattavasti seuraavan kahdenkymmenen vuoden aikana.

Britanniassa pelin hengen on muuttanut PAS, *Portable Antiquities Scheme*. Kaikki metallinpaljastinharrastajat on valjastettu siihen mukaan, ja PASissa on yli miljoona esinettä.

Geneettinen evidenssi taas voi olla vähemmän hyödyllistä keskiajan kohdalla, sillä ihmiset ovat muuttaneet vaikkapa Britanniaan tuhansien vuosien ajan samoista suunnista. Informaation kanssa ei välttämättä päästä riittävään kronologiseen tarkkuuteen.”

Vaikuttaa siltä, että englanninkielisessä maailmassa monet tutkijat ovat alkaneet kirjoittaa historiaa arkeologisten lähteiden pohjalta.

”Kyllä. Ja jopa niiden tutkijoiden parissa, jotka eivät ole nimenomaan kiinnostuneita arkeologisesta aineistosta, on nähty niin sanottu *material turn*. Tilanne on siinä mielessä kääntynyt, että aiemmin eräät arkeologit, kuten Barry Cunliffe ja Leslie Alcock tekivät historiallisia synteesejä, mutta nyt historioitsijat ovat alkaneet käyttää arkeologista aineistoa.

Yhden kiinnostavan kirjan on itse asiassa kirjoittanut journalisti Charles Mann. Teoksen nimi on *1491*.¹⁰ Se kertoo Amerikasta ennen Kolumbusta ja tuo esiin maailman, josta mikään teksti ei kerro. Se on nostettu esiin puhtaasti arkeologian keinoin. Varhaiskeskiajan Suomen kohdalla voisi varmaan tehdä jotain samantapaista.”

10. Charles C. Mann, *1491. New revelations of the Americas before Columbus*. Knopf 2005.